

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.І. ПИРОГОВА

МЕДИЧНА ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ
(назва навчальної дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
з підготовки доктора філософії
на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти

галузі знань 22 Охорона здоров'я, 09 Біологія
(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 221Стоматологія, 222Медицина, 228Педіатрія, 229Громадське здоров'я, 091Біологія
(код і найменування спеціальності)

мова навчання українська, англійська

2020 рік
Вінниця

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Вінницький національний медичний університет ім.М.І.Пирогова, відділ аспірантури, докторантури

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

докт.мед.наук, проф. Римша С.В.;
канд.мед.наук, доц. Рациборинська-Полякова Н.В.

РЕЦЕНЗЕНТ: Завідувач кафедри медичної психології та психіатрії з курсом ПДО д.м.н., професор Пшук Н.Г.
докт.мед.наук, доц. Мостова О.П.

Обговорено та рекомендовано на засіданні кафедри психіатрії, наркології та психотерапії Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова та рекомендовано до затвердження на центральній методичній раді / науковій комісії
« 2 » жовтня 2020 р., протокол №3

Схвалено на центральній методичній раді / науковій комісії та рекомендовано до затвердження вченою радою « 5 » жовтня 2020 р., протокол №2

Затверджено вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

« 8 » жовтня 2020 року, протокол № 4

Вчений секретар

(підпис)

(Серебреннікова О.А.)

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Медична етика та деонтологія” складена

відповідно до Освітньо-наукової програми Вінницького національного медичного університету імені М.І.Пирогова
на третьому (освітньо-науковому рівні)

(назва рівня вищої освіти)

галузі знань 22 Охорона здоров'я, 09 Біологія

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 221 Стоматологія, 222 Медицина, 228 Педіатрія, 229 Громадське здоров'я, 091 Біологія.

(код і найменування спеціальності)

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Аспіранту винесені питання щодо етики і деонтології як основ лікарської діяльності, основних проблем деонтології та лікарської етики в професійній діяльності; моральних та правових аспектів лікарської діяльності.

Статус навчальної дисципліни: загальнонаукова-вибіркова.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є моральні засади у діяльності медичних працівників, їх високогуманне ставлення до хворого як необхідна умова лікувального процесу, взаємини медика і хворого в системі охорони здоров'я; взаємини медичного працівника і суспільства – держави; взаємини між медиками (лікарями, середнім медичним персоналом) у колективі; взаємини лікаря і мікросоціального середовища (родичі, сусіди, співробітники) хворого; ставлення лікаря до себе, його самооцінка, оцінка ним своєї діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки: відповідно до навчального плану, вивчення навчальної дисципліни «Медична етика та деонтологія» здійснюється, коли аспірантом набуті відповідні знання з основних базових дисциплін на II рівні вищої освіти, а також дисциплін: Історія філософії, як методологічна основа розвитку науки та цивілізації, Англійська мова у науково-медичному спілкуванні, Культура мови лікаря: термінологічний аспект, Публікаційна активність та наукометричні бази даних, Біоетичні та медико-правові основи наукових досліджень, Загальна та клінічна психологія, Організація охорони здоров'я з якими інтегрується програма медичної етики та деонтології. У свою чергу, Медична етика та деонтологія формує засади поглибленого вивчення аспірантом наступних теоретичних та спеціалізованих дисциплін терапевтичного профілю (Внутрішні хвороби, Кардіологія, Ревматологія, Фтизіатрія, Гастроентерологія, ендокринологія, Загальна практика-сімейна медицина, Побічна дія ліків, Клінічна фармакологія, Громадське здоров'я).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Медична етика та деонтологія» є поглиблення теоретичної та практичної підготовки аспірантів, набуття ними розуміння професійного обов'язку і принципів поведінки медичного персоналу, спрямованих на створення сприятливих умов для одужання хворих у самостійній лікарській діяльності в медичних закладах.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Медична етика та деонтологія» є виховання і дотримання рівня підготовки сучасного висококваліфікованого фахівця в галузі медицини для повсякденної роботи, формування системи знань, професійних умінь та практичних навичок стосовно етичних норм і основ, які використовуються в діловому спілкуванні з колегами, медичним персоналом, хворими і населенням, що в сукупності готує основу майбутньої професійної діяльності у якості викладача ВНЗ, науковця-дослідника у сфері клінічної медицини.

Результати навчання

Програмні результати навчання (РН):

- РН1 Демонструвати безперервний розвиток власного інтелектуального та загальнокультурного рівню, самореалізації
- РН3 Виявляти не вирішені проблеми у предметній області, формулювати питання та визначати шляхи їх рішення
- РН10 Впроваджувати результати наукових досліджень у освітній процес, медичну практику та суспільство
- РН11 Презентувати результати наукових досліджень у формі презентації, постерних доповідей, публікацій
- РН12 Розвивати комунікації в професійному середовищі й громадській сфері
- РН13 Організовувати освітній процес
- РН14 Оцінювати ефективність освітнього процесу, рекомендувати шляхи його удосконалення
- РН15 Організовувати роботу колективу (студентів, колег, міждисциплінарної команди)
- РН16 Дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами
- РН17 Дотримуватися академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів

Очікувані результати навчання з дисципліни:

1. Здобувач вищої освіти повинен знати історію формування етики як науки, значення філософської думки відомих мислителів старовини Аристотеля, Платона, Сократа, Демокрита та історичні аспекти медичної етики й деонтології.
2. Здобувач вищої освіти здатний пояснити та обґрунтувати специфіку професійної моральності й професійної етики.
3. Пояснити сутність загально медичної проблеми щодо вимог до інформації про фахову діяльність у протоколах та інших нормативних актах
4. Здобувач вищої освіти повинен вміти застосовувати категорії моральної свідомості в повсякденній роботі, здійснювати етичні вчинки, що забезпечують права пацієнтів.
5. Здобувач вищої освіти здатний назвати сучасні підходи до виховання сучасного висококваліфікованого фахівця в галузі медицини відповідного рівня підготовки для повсякденної роботи, формування системи знань, професійних умінь та практичних навичок стосовно етичних норм і основ, які використовуються в діловому спілкуванні з колегами, медичним персоналом, хворими і населенням, в основному підготовленого до майбутньої професійної діяльності у якості викладача ВНЗ, науковця-дослідника у сфері клінічної медицини.
6. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватись етики у взаємостосунках лікар-хворий і лікар-лікар, в медичних колективах, з медичними представниками, між суб'єктами медицини й державою; просувати новітні медичні технології та препарати згідно етичних критеріїв ВООЗ.
7. Здобувач вищої освіти здатний здійснювати самостійну професійну діяльність згідно етичних принципів належної медичної практики; формувати етичні норми і культуру

фахової діяльності в медичних закладах, фірмах і компаніях; здатний назвати сучасні завдання і вимоги належної медичної практики.

2. Програма навчальної дисципліни

Дисципліна	Модулі	Загальна кількість годин	Кредити ЄКТС	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Медична етика та деонтологія	Змістові модулі 1-3	45	1,5	8	22	15

Змістовий модуль 1. Етика і деонтологія як основа лікарської діяльності.

Тема 1. Медична етика, деонтологія і право.

Поняття етики. Основні етапи становлення етики. Етика в системі знання про мораль. Значення етики на рубежі XX і XXI століть. Поняття і категорії моралі. Мораль і духовність. Основні концепції походження моралі. Функції моралі. Характеристика понять моральної свідомості.

Тема 2. Етика та деонтологія в професійній діяльності лікаря.

Вчинок як початковий елемент етичної поведінки. Суть етичної свободи. Специфіка професійної моральності і професійної етики. Основні поняття професійної моральності. Ділова етика і духовність. Етичне виховання. «Клятва Гіппократа»: історія виникнення та подальша модифікація. Формування етичних норм і культури професійного спілкування в медичних закладах.

Тема 3. Етапи становлення медичної деонтології в різні епохи розвитку суспільства.

Історичні аспекти медичної етики й деонтології. Роль етики й деонтології у формуванні особистості лікаря. Базові поняття етики бізнесу. Управлінська етика. Вплив етичних норм на розвиток медицини.

Змістовий модуль 2. Проблеми деонтології та лікарської етики в професійній діяльності.

Тема 4. Основні моделі взаємовідносин у системі “лікар-хворий”.

Етика взаємостосунків лікаря і хворого. Основні типи взаємовідносин між лікарем і пацієнтом. Міжнародні документи, що регламентують права пацієнта. Основні моделі взаємовідносин між лікарем і пацієнтом – патерналістська та автономна, модель «послабленого патерналізму». Проблема «дистанціювання» та субординації лікаря і пацієнта у медичній практиці. Лісабонська та Гельсінкська декларації прав пацієнта. Принцип «інформованої згоди» і «співробітництва» лікаря та хворого. Моральні дії лікаря в умовах залежності від нього життя та здоров'я пацієнта. Поняття про ятрогенії, основні їх причини та наслідки. Проблема проведення «сліпих» клінічних досліджень у сучасній медицині. Ятрогенії, основні їх причини, наслідки та профілактика. Ятрогенне захворювання, як наслідок некомпетентності медичного персоналу чи надмірної психічної лабільності пацієнта.

Тема 5. Проблеми деонтології та лікарської етики в різних царинах професійної діяльності лікаря.

Основні деонтологічні підходи в онкології, психіатрії, геронтології. Етична сторона взаємостосунків між суб'єктами медицини і державою. Ціль етичних критеріїв ВООЗ і сфера їх вживання. Етика просування на ринок лікарських препаратів. Етика рекламування лікарських препаратів серед лікарів і населення. Роль медичних представників у просуванні лікарських препаратів на ринок. Етичні аспекти симпозіумів і наукових нарад медичних працівників. Вимоги до інформації, що поміщається в анотаціях, вкладках і брошурах щодо препаратів, медичних приладів. Етичні аспекти самостійного лікування без рецептурними препаратами в світовій практиці. Етичний зміст взаємостосунків лікаря із медичним

персоналом. Етика і професійні відносини в медичних колективах. Захист прав хворого і лікаря в медичній взаємодії.

Тема 6. Проблема життя та смерті у медичній етиці та деонтології.

Деонтологічні аспекти захисту права на життя: штучне запліднення, аборти, трансплантологія, використання стоволових клітин, етичні проблеми технологій, штучно підтримуючих життя. Проблема цінності людського життя. Право людини на життя. Моральні проблеми штучного запліднення, абортів і «сурогатного материнства». Морально-правові аспекти реаніматології та трансплантології: обмеження використання органів від живих донорів, різні моделі забору органів від померлих донорів, ксенотрансплантація – за та проти. Моральна оцінка процедур отримання й введення в організм ембріональних стоволових клітин людини.

Тема 7. Евтаназія: морально-етичні проблеми.

Деонтологічна проблема права пацієнта на смерть: поняття про евтаназію активну та пасивну, морально-деонтологічні погляди на суїцид, статус мертвого тіла в медицині. Проблеми суїциду та евтаназії. Статус мертвого тіла в медицині, ставлення з боку лікаря до померлої людини. Етичні аспекти поводження з видаленими частинами людського тіла. Трагування евтаназії як замах на життя пацієнта, як убивство, геноцид, аборт чи самогубство.

Змістовий модуль 3. Моральні та правові аспекти лікарської діяльності.

Тема 8. Лікарські помилки та правова відповідальність лікаря.

Лікарські помилки: визначення, сутність, види лікарських помилок. Поняття про лікарські правопорушення та юридична відповідальність за них. Сутність поняття «лікарська помилка», різновиди й основні причини лікарських помилок. Свобода та відповідальність у професійній діяльності лікаря. Моральна та юридична свобода лікаря: право на ризик. Профілактика ризику та терапевтичних помилок. Моральний вибір: проблема цілі та засобу її досягнення у медичній практиці. Поняття про лікарські правопорушення, посадові злочини та відповідальність за них.

Тема 9. Моральні та правові аспекти лікарської таємниці.

Лікарська таємниця: визначення, сутність, основні правові документи, які гарантують дотримання лікарської таємниці в Україні та світі. Визначення та сутність лікарської таємниці, історія її становлення – від Давньої Індії до сучасної України. Право пацієнта на конфіденційність інформації про його стан здоров'я та можливі обмеження цього права. Гарантії до тримання лікарської таємниці у Міжнародному кодексі медичної етики, Лісабонській декларації про права пацієнта, Етичному кодексі лікаря, Проекті етичного кодексу медичної сестри України. Правові документи, що регламентують дотримання лікарської таємниці в Україні (ст.132, 145, 387 Кримінального кодексу України).

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Всього	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Етика і деонтологія як основа лікарської діяльності.				
Тема 1. Медична етика, деонтологія і право.	2	0,5	0,5	1
Тема 2. Етика та деонтологія в професійній діяльності лікаря.	2	0,5	0,5	1
Тема 3. Етапи становлення медичної деонтології в різні епохи розвитку суспільства.	3	1	1	1
Разом	7	2	2	3
Змістовий модуль 2. Проблеми деонтології та лікарської етики в професійній діяльності.				
Тема 4. Основні моделі взаємовідносин у системі “лікар-	11	2	6	4

хворий”.				
Тема 5. Проблеми деонтології та лікарської етики в різних царинах професійної діяльності лікаря.	12	1	6	4
Тема 6. Проблема життя та смерті у медичній етиці та деонтології.	4	1	2	1
Тема 7. Евтаназія: морально-етичні проблеми.	4	1	2	1
Разом	31	5	16	10
Змістовий модуль 3. Моральні та правові аспекти лікарської діяльності.				
Тема 8. Лікарські помилки та правова відповідальність лікаря.	3,5	0,5	2	1
Тема 9. Моральні та правові аспекти лікарської таємниці.	3,5	0,5	2	1
Разом	7	1	4	2
Усього	45	8	22	15

4. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Медична етика, деонтологія і право.	0,5
2	Етика та деонтологія в професійній діяльності лікаря.	0,5
3	Етапи становлення медичної деонтології в різні епохи розвитку суспільства.	1
4	Основні моделі взаємовідносин у системі “лікар-хворий”.	2
5	Проблеми деонтології та лікарської етики в різних царинах професійної діяльності лікаря.	1
6	Проблема життя та смерті у медичній етиці та деонтології.	1
7	Евтаназія: морально-етичні проблеми.	1
8	Лікарські помилки та правова відповідальність лікаря.	0,5
9	Моральні та правові аспекти лікарської таємниці.	0,5
Усього		8

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Медична етика, деонтологія і право.	0,5
2	Етика та деонтологія в професійній діяльності лікаря.	0,5
3	Медична етика та деонтологія у практичній діяльності, етапи становлення в різні періоди розвитку суспільства.	1
4	Основні моделі взаємовідносин у системі “лікар-хворий”.	6
5	Проблеми деонтології та лікарської етики в різних царинах професійної діяльності лікаря.	6
6	Проблема життя та смерті у медичній етиці та деонтології.	2
7	Евтаназія: морально-етичні проблеми.	2
8	Моральноетичні проблеми та моральноправові аспекти лікарської діяльності.	2
9	Медична етика і деонтологія як основа формування сучасного лікаря (підсумкове заняття).	2
Усього		22

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Медична етика, деонтологія і право.	1
2	Етика та деонтологія в професійній діяльності лікаря.	1
3	Етапи становлення медичної деонтології в різні епохи розвитку суспільства.	1
4	Основні моделі взаємовідносин у системі “лікар-хворий”.	4
5	Проблеми деонтології та лікарської етики в різних царинах професійної діяльності лікаря.	4
6	Проблема життя та смерті у медичній етиці та деонтології.	1
7	Евтаназія: морально-етичні проблеми.	1
8	Лікарські помилки та правова відповідальність лікаря.	1
9	Моральні та правові аспекти лікарської таємниці.	1
Усього		15

7. Індивідуальні завдання: виконання творчого завдання стосовно медичної етики та деонтології у фаховій діяльності аспіранта, підготовка доповіді на конференції молодих науковців ВНМУ ім. М.І. Пирогова та інших закладів України, підготовка наукової статті, керівництво НДРС з питань медичної етики та деонтології тощо.

8. Завдання для самостійної роботи: опрацювання матеріалу згідно тематичного плану із застосуванням сучасних інформаційних технологій, опрацюванням ситуаційних задач, моделюванням різних (менеджерських, клінічних) ситуацій, пошуку on-line спеціалізованих ресурсів щодо загальних питань моралі, моральності, та історії формування деонтології в медицині.

9. Методи навчання: лекція, пояснення, бесіда, організація дослідження, розповідь, ілюстрація, спостереження, клінічно-дослідні роботи, навчальна дискусія, суперечка, обговорення будь-якого питання навчального матеріалу, пізнавальні ігри шляхом моделювання життєвих ситуацій, що викликають інтерес до навчальних предметів, створення ситуації інтересу в процесі викладання навчального матеріалу, створення ситуації новизни навчального матеріалу, опора на життєвий досвід; індивідуальна та самостійна робота з курації хворих психіатричного профілю на клінічній базі кафедри, участь в проведенні клініко-психопатологічних та патопсихологічних обстежень психічно хворих (медична практика), тренінг на програмі ELEX, робота над повідомленнями та питаннями, які пропонувались для самостійного (позааудиторного) опанування, відвідування лекцій, проведення практичних занять для студентів та підготовка методичних матеріалів, керівництво НДРС; використання дистанційного навчання – з залученням аспірантів до міжнародно визнаних курсів та освітніх ресурсів.

10. Методи оцінювання (контролю): усний контроль: основне запитання, додаткові, допоміжні; запитання у вигляді проблеми; індивідуальне, фронтальне опитування і комбіноване; письмовий контроль; програмований контроль.

11. Форма підсумкового контролю успішності навчання (для диференційованого заліку): оцінка з дисципліни здобувача складається з суми балів поточного контролю та балів, отриманих за залікове заняття.

12. Форма поточного контролю успішності навчання (для диференційованого заліку): сума балів поточного контролю визначається на основі оцінок поточної навчальної діяльності здобувача із всіх тем за традиційною 4-бальною системою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно).

Критерії оцінювання кожної теми (диференційованого заліку):

Оцінка "відмінно" виставляється у випадку, коли здобувач знає зміст теми заняття у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; вільно вирішує задачі та виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує інноваційні ідеї.

Оцінка "добре" виставляється за умови, коли здобувач знає зміст теми заняття та добре його розуміє, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання здобувач відповідає без помилок; вирішує всі задачі і виконує практичні завдання, відчувачи складнощі лише у найважчих випадках.

Оцінка "задовільно" ставиться здобувачу на основі його знань всього змісту теми заняття та при задовільному рівні його розуміння. Здобувач спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує задачі та виконує практичні навички, відчувачи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно.

Оцінка "незадовільно" виставляється у випадках, коли знання і вміння здобувача не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Оцінювання самостійної роботи (для диференційованого заліку).

Оцінювання самостійної роботи здобувачів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному практичному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних навчальних занять, контролюється при проведенні іспиту/диференційованого заліку.

Критерії оцінювання під час проведення диференційованого залікового заняття:

Оцінка "відмінно" (80-71) виставляється у випадку, коли здобувач під час співбесіди та виконання отриманого завдання відповів на всі поставлені запитання з дисципліни у повному обсязі, може проілюструвати відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок; вільно вирішує задачі та виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує інноваційні ідеї. В межах діапазону балів оцінювання відбувається з урахуванням окремих несуттєвих неточностей.

Оцінка "добре" (70-61) виставляється за умови, коли здобувач під час співбесіди та виконання отриманого завдання добре відповідає і добре розуміє всі поставлені запитання з дисципліни, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання здобувач відповідає без помилок; вирішує всі задачі і виконує практичні завдання, відчувачи складнощі лише у найважчих випадках. В межах діапазону балів оцінювання відбувається з урахуванням окремих допущених помилок.

Оцінка "задовільно" (60-50) ставиться здобувачу на основі його знань всього змісту поставлених під час співбесіди запитань, виконав отримане завдання і продемонстрував задовільний рівень розуміння та вмінь. Здобувач спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує задачі та виконує практичні навички, відчувачи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно. В межах діапазону балів оцінювання відбувається з урахуванням кількості допущених помилок.

Оцінка "незадовільно" виставляється у випадках, коли знання і вміння здобувача не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену/диференційованого заліку)
--	-------------	---

180-200	A	відмінно
170-179,9	B	добре
160-169,9	C	
141-159,9	D	задовільно
122-140,99	E	
	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення (навчальний контент (конспект або розширений план лекцій), плани практичних (семінарських) занять, самостійної роботи, питання, методичні вказівки, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів).

14. Рекомендована література

Нормативні джерела: КОДЕКСИ

1. Етичний Кодекс лікаря України
2. Етичний кодекс професійної поведінки психіатрів
3. Етичний Кодекс медичної сестри (прийнято Асоціацією медичних сестер, 1997 р.)
4. Кримінальний кодекс України.
5. Міжнародний кодекс медичної етики (Міжнародний кодекс з деонтології)(1949)
6. Нюрнберзький кодекс (1947)
7. Сімейний кодекс України
8. Цивільний кодекс України

ДЕКЛАРАЦІЇ

9. Гельсінська декларація (1964)
10. «Декларація про права пацієнта»
11. «Декларація про розвиток прав пацієнтів в Європі»
12. «Декларація про права пацієнтів в Європі» (1994)
13. «Декларація про трансплантацію ембріональних тканин» ВМА (1989)
14. «Декларація про трансплантацію людських органів» ВМА (1987)
15. «Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнтів в Європі» (1994)
16. Декларація Міжнародного альянсу організацій пацієнтів з надання медичної допомоги, орієнтованої на пацієнта (2006)
17. Декларація ООН про клонування людини (2005)
18. Женевська декларація ВМА (1948,1994),
19. «Загальна Декларація про біоетику і права людини» (2005)
20. «Загальна Декларація про геном людини і права людини», (1997)
21. Лісабонська декларація ВМА про права пацієнтів (1981, 1995)
22. Лондонська декларація пацієнтів з безпеки пацієнтів (2006)
23. Люксембурзька декларація з безпеки пацієнтів (2005)
24. «Міжнародна декларація про права людини»

КОНВЕНЦІЇ

25. Европейская конвенция по правам человека. – Рим, 4.11.1950 //Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – К.: Вид-во «Сфера», 1999. – С. 212-229.
26. «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних»
27. «Про захист прав людини та людської гідності у зв'язку із застосуванням біології та медицини» (1998)

28. «Конвенція про захист прав і достоїнства людини у зв'язку з використанням досягнень біології і медицини» (1996, 2002)
29. «Про захист прав і достоїнства людини у зв'язку з впровадженням досягнень біології і медицини» (1997)
30. «Про права людини в біомедицині» (1996, 1997)
31. Міжнародна Конвенція Генеральної Асамблеї ООН з цивільних і політичних прав (1966)

МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

ВООЗ

32. Резолюція Асамблеї ВООЗ з безпеки пацієнтів (2002)
33. Програма ВООЗ з безпеки пацієнтів (2004)

ЮНЕСКО

34. Керівництво №1-2 «Про створення і діяльність комітетів з біоетики» ЮНЕСКО, 2005
35. «Рекомендація про статус науковців» (1974) ВМА
36. Резолюція з питань поведінки лікарів при здійсненні трансплантації людських органів» (1994)
37. «Заява про торгівлю живими органами» (1985) ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ
38. Хартія основних прав ЄС 2000
39. Європейська хартія з прав пацієнтів (2002)
40. Международная классификация болезней (10-й пересмотр).: Клинические описания и указания по диагностике. ВОЗ / Пер. с англ. – К.: Факт, 1999. – 272 с.

ЗАКони України

41. Конституція України
42. «Законо України про охорону здоров'я»: Збірник нормативно-правових актів. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 464 с.
43. «Закон про трансплантацію»
44. «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992)
45. "Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз" (2001)
46. «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» (2007)
47. "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" (1994)
48. "Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення" (1991) (1992) (2001)
49. «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду і підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих СНІДом на 2009-2013 роки»
50. «Про захист населення від інфекційних хвороб» (2000)
51. «Про захист персональних даних»
52. «Про захист прав споживачів» (1991)
53. «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» (1995).
54. «Про лікарські засоби» (1996)
55. «Про наукову і науково-технічну діяльність»
56. «Про попередження насильства в сім'ї» (2001)
57. «Про психіатричну допомогу» (2000)
58. «Про рекламу» (1996)
59. «Про трансплантацію органів й інших анатомічних матеріалів людини» (1999)

НАКАЗИ МОЗ УКРАЇНИ

60. «Про удосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію /СНІД» (2000)
61. «Про проведення клінічних випробувань стволових клітин» (2007) – "Про затвердження нормативно-правових актів з питань трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині" (2000)
62. «Про затвердження нормативно-правових актів з питань трансплантації» (2000)

63. «Про затвердження інструкції про проведення клінічних випробувань лікарських засобів і експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типове положення про комісію з питань етики», (2000)
64. «Про подальший розвиток медичної генетики і біоетики в Україні».(2000)

Основна (базова) література:

1. Бідучак А.С. Оптимізація профілактики поведінкових чинників ризику в практиці медичного працівника //Лікарська справа. –2015. - No 1-2. – С. 112-115.
2. Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти: Матеріали науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 березня 2009 року. –Львів: ЛНМУ ім. Д.Галицького, 2009. –630 с
3. Вежновець Т.А. Вплив досвіду керівної роботи на стиль ухвалення управлінського рішення керівником закладу охорони здоров'я //Лікарська справа. –2013. - No 8. – С. 116-120.
4. Гладун З.С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення України. – Юрінком Інтер, 2007. –720
5. Глуховский В.В. Стандарты и механизмы обеспечения прав пациентов в системах здравоохранения. –М.: Изд-во ООО "Дизайн и полиграфия", 2008. – 136 с.
6. Глуховский В.В., Ангелов А.В. Права пациента. Терминологический словарь-справочник. –М.: Изд-во ООО "Дизайн и полиграфия", 2008. –132 с.
7. Группэн Дж. Как думают доктора? Почему врачи ошибаются, и как пациент может спасти себя, задавая им правильные вопросы. –М.: Эксмо, 2008. -320 с.
8. Дан Г.П. Етика для лікарів, медсестер і пацієнтів. –Львів: Свічадо, 2008. –200 с.
9. Дробик. Й.О. Паліативна допомога як протидія евтаназії. –Львів: Друкарські куншти, 2011. –276 с.
10. Деонтологія і етика в клінічній практиці. Частина 1.: навчальний посібник/Ю.М.Казаков, С.І.Треумова, В.П.Боряк, Н.І.Чекаліна, Т.А. Трибрат, С.В. Шуть, - Полтава. - 2014.-213 с.
11. Деонтологія в медицині. Підручник для мед. ВНЗ IV р.а. О.Ковальова, Н.Сафаргаліна-Корнілова, Н.Герасимчук / К.: Медицина, 2015.- 240 с. [ISBN 978-617-505-371-3](#)
12. Деонтологія та етика в клінічній практиці : навчальний посібник. Ч. 2 / С. І. Треумова, Є. Є. Петров, Ю. Г. Бурмак, Т.А. Трибрат МОЗ України, УМСА, Кафедра пропедевтики внутрішньої медицини з доглядом за хворими, загальної практики (сімейної медицини). - Полтава: Техсервіс, 2017. - 375 с.
3. Захист персональних даних в закладах охорони здоров'я. Збірник нормативно-правових актів. Вип. 7 /ДОЗ ЛОДА, Львівський обласний центр здоров'я. –Львів, 2014. –63 с.
14. Калашников Н.А., Куница С.Н. Аспекты взаимодействия пациента и врача, возможности их оптимизации в медицинской практике (Часть 1,2,3) //Український медичний вісник. Therapia. –2015. -No 6. –С. 36-39.
15. Коваль П.Б., Прохно О.І. Юридичні аспекти співпраці лікаря і пацієнта (огляд законодавчої бази) //Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина. –2015. -No 2. – С.11-16.
16. Ковальова, О. М. Деонтологія в медицині : [підручник для студентів вищих мед. навч. закладів IV рівня акредитації] / О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук. - К.: Медицина, 2015. - 239 с. - Предм. показч.: с. 232-234. - Імен. показч.: с. 235. - Предм. показч. прав. док.: с. 236-238.
- 17.Крапівіна А.А. Ставлення лікарів до забезпечення гендерної рівності у сфері охорони здоров'я України (за даними соціологічного дослідження) //Україна. Здоров'я нації. –2013. - No 2. –С. 61-66.
18. Лашкул З.В., Сізнцова Ю.Ю., Фершал Я.Ю. Інформована згода пацієнта: поняття, мета та значення у процесі реалізації прав та обов'язків медичних працівників. –Запоріжжя, 2013. – 190 с.
19. Левенець С.С. Медична етика і деонтологія: реалії і перспективи в роботі лікаря. - Медична освіта, № 4, 2012. – С.87-90.
20. Лихтенштейн Е.И. Помнить о больном. –К.: Здоров'я, 2012. –152 с.
21. Лісовий В.М., Ольховська Л.П., Капустник В.А. Основні медсестринства. – К.: ВСВ "Медицина", 2013. –792 с.

22. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. посібник. - 2-й виклад., перероб. і доп. - К.: Либідь, 2000. — 384с.
23. Масний З. Проблеми деонтології в сучасній українській медицині. – Львів. – Літературна агенція «Піраміда», 2010. – 74 С.
24. Медицинская биоэтика: пособие / МЗ Украины, УМСА ; сост. Р. В. Луценко, Э. Г. Колот. - Изд. 2-е, перераб. - Полтава: Астрей, 2010. - 197 с.
25. Медицинская биоэтика: пособие / МЗ Украины, УМСА ; сост. Р. В. Луценко, Э. Г. Колот. - Изд. 3-е, перераб. - Полтава: Астрей, 2011. - 214 с.
26. Медсестринська етика і деонтологія: підручник / Н.М. Касевич. — 3-Є вид., випр. — К.: «Медицина», 2013. — 200 С. ISBN 978-617-505-271-6
27. Москаленко В.Ф., Вежновець Т.А., Гульчій О.П.Професійно-важливі рисизаступника головного лікаря з медичної частини //Україна. Здоров'я нації. —2012. -№ 2-3. —С. 74-79.
28. Назар П.С., Віленський Ю.П. Основи медичної етики. - К.: „Здоров'я”. — 2002 — 341 с.
29. Основи діяльності етичних комісій. Посібник для організації роботи етичних комісій медичних закладів /Під ред. Корнацького В.М., Таласової Т.В. —К., 2007. —92 с.
30. Основи медсестринського догляду. —Львів: Друкарські куншти, 2004. —651 с.
31. Підручник з лікарської етики: Переклад з 2-го англійського видання 2009 року за редакцією академіка АМН України, Голови Комітету з лікарської етики Всеукраїнського Лікарського Товариства (БУЛТ) Любомира ПИРОГА- Світове Лікарське Товариство / World Medical Association (WMA)-© 2009 by The World Medical Association, Inc.© 2009 Ukrainian translational by Ukrainian Medical Association (UMA) / український переклад Всеукраїнського Лікарського Товариства (БУЛТ).© 2009 українське видання БФ «Третє Тисячоліття» - ISBN 966-7756-10-6 (NLM classification: W 50) — 140с.
31. Сердюк В.Г., Кожан Н.Є., Царенко А.В. Інфекційна безпека як важлива складова Національного плану дій із безпеки пацієнтів //Україна. Здоров'я нації. —2013. —№ 3. -С. 91-97.
32. Спиця Н.В. Деонтологія в медицині. Навчально-методичний посібник для студентів медичних та фармацевтичних факультетів. —Запоріжжя: ЗДМУ, 2017. —60с.
33. Створення модуля "Маршрутизація пацієнта" в медичній інформаційній системі лікувального закладу: Методичні рекомендації /Укл. Толстанов О.К. та ін. —К., 2013. —41 с.
34. Тарасюк В.С., Кучинська Г.Б. Медсестринство в геронтології, геріатрії і паліативній медицині. —К.: ВСВ "Медицина", 2013. —648 с.
35. Україна крізь призму Європейської хартії прав пацієнтів: результати виконання в Україні другого етапу європейських досліджень на відповідність стандартам ЄС з прав пацієнтів /Глуховський В.В., Ангелов О.В., Слабкий Г.А., Білоконь Л.П.—К.: Вид-во ТОВ "Дизайн і поліграфія", 2012. —158 с.
36. Хартія працівників служби охорони здоров'я. —Львів: Вид-во ЛОБФ "Медицина і право". 2010. —112 с.
37. Шишацька Н.Ф., Глуховський В.В. Загальні результати комплексного дослідження забезпечення прав пацієнтів у системі охорони здоров'я України //Україна. Здоров'я нації. — 2013. -№ 4. —С. 66-68.

Додаткова література:

1. Болбачан О.А., Ибраимова Д.Д. Биоэтика: Учебник. — Бишкек: КРСУ, 2019. — 202 с.
2. Гольева Н. В. Медицина и искусство. - Донецк: Издатель Заславский А.Ю., 2012.- 240с.
3. Ерохин А.К., Геец Н.Ф., Грекова В.В., Глушенко Н.А., Грибань А.Н., Красножон Г.А., Осипов И.О., Розова В.В., Первов Ю.Ю., Салионов А.Е., Трифонова Г.А., Урядова В.В., Цветкова М.М., Ерохина Л.Д. Медицинская этика и деонтология. Часть 1.- Владивосток: Медицина ДВ, 2017. — 137 с.
4. Ерохин А.К., Геец Н.Ф., Грекова В.В., Глушенко Н.А., Грибань А.Н., Красножон Г.А., Осипов И.О., Розова В.В., Первов Ю.Ю., Салионов А.Е., Трифонова Г.А., Урядова В.В., Цветкова М.М., Ерохина Л.Д. Медицинская этика и деонтология. Часть 2.- Медицина ДВ, 2017.— 165 с.
5. Ерохин А.К., Геец Н.Ф., Грекова В.В., Глушенко Н.А., Грибань А.Н., Красножон Г.А., Осипов И.О., Розова В.В., Первов Ю.Ю., Салионов А.Е., Трифонова Г.А., Урядова В.В.,

Цветкова М.М., Ерохина Л.Д. Медицинская этика и деонтология. Часть 3.- Медицина ДВ, 2017. - 229 с.

10. Етико-правові підходи до оцінки недобровільних мір і ризику завдання шкоди хворому під час психіатричного втручання: Методичні рекомендації /Укл. Марута Н., Абрамов В., Ряполова Т. –К., 2011. –31 с.

11. Етичний кодекс лікаря: Довідник /За заг. ред. І.Д. Герич. –Львів: Галицька видавнича спілка, 2008. –22 с.

6. Запорожан, Валерій Миколайович. Етюди про моральність. Нооетичний аспект: научно-популярна література / В.М. Запорожан. - Одеса: Одес. ун-т, 2015. - 159 с.: цв. ил, іл. - Бібліогр.: с. 157. - ISBN 978-966-443-073-6

7. Зильбер А.П. Медицинская этика, деонтология или утилитаризм?.- Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2015. — 95 с.

8. Карпов А.М. и др. Нравственные вызовы профессионализма врачей психиатров, наркологов и психотерапевтов. - Казань: КазГМА, 2015. — 30 с.

9. Лихтенштейн Е. И. Помнить о больном: научно-популярная литература / Е. И. Лихтенштейн; послеслов. Ю.Н. Щербака. - С доп. - К.: Здоров'я, 2012. - 152 с.: с рис. - ISBN 978-966-463-035-1

10. Лищинский Р.В. О врачевании, личности врача и его взаимоотношении с коллегами и пациентами (Исповедь врача).- К.: НВЦ Профи, 2015. — 132 с.

11. Михаловска-Карлова Е. П. Биоэтический практикум: учеб. пособие / Е. П. Михаловска-Карлова, Л. Е. Горелова; под. ред. Д. А. Балалыкина. – М.: Литера, 2012. – 2008 с.

12. Натан-Нахман, Альбертон. Медицина и врачебная этика в трудах Рамбама / Альбертон Натан-Нахман. - М.: Мосты культуры, Гешарим, 2017. - 360 с.

13. Хрусталеv Ю.М. Введение в биомедицинскую этику: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Ю.М.Хрусталеv. - М.: Академия, 2010.-224с.

14. Хрусталеv Ю. М. От этики до биоэтики: учебник для вузов / Ю.М.Хрусталеv.- Ростов нД : Феникс, 2010. - 446с.

15. Сильверман Дж., Керц С., Дрейпер Дж. Навыки общения с пациентами. - М.: Гранат, 2018. — 304 с.

16. Теленгатор А. Я. Очерки по психологии, психотерапии и деонтологии в неврологии / А. Я. Теленгатор. – Донецк: Издатель Заславский А. Ю., 2011. – 128 с

17. Эстуардо, Васкес Абанто, Анна Васкес Абанто. Здравоохранение XXI века: закон и этика в медицине / Эстуардо Васкес Абанто, Анна Васкес Абанто. - М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2014. - 144 с.

18. Этическая и правовая сторона проведения клинических исследований/Ethical and Regulatory Aspects of Clinical Research: Readings and Commentary: сб. ст. и коммент. / И. Д. Эмануэль [и др.]; пер. с англ. ; под ред. В. В. Власова. - Москва: Практическая медицина, 2013. - 496 с.

19. Zaidi Shabih H. Ethics in Medicine. - Springer International Publishing, 2013. — 262 p.

15. Інформаційні ресурси по медичній етиці та деонтології:

1. Накази МОЗ <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>

2. Офіційний сайт НАН України. Національний науковий центр з медико-біотехнічних проблем.gov.ua / - <http://biomed.nas.gov.ua/>

3. Корисні посилання на українські та зарубіжні ресурси щодо питань біоетики - <http://biomed.nas.gov.ua/links-ua>)

4. Дещо про права лікаря та пацієнта в Україні. -

<http://materinstwo.com/main/prava-patsienta-i-vracha-v-ukraine.html>

5. Міжнародна нормативно-правова база основних організацій, що працюють в сфері біоетики. - <http://mgs.org.ru/2014/09/международная-нормативно-правовая-б/>

6. Всезагальна декларація про геном людини та правах людини. Ген. Конференція ООН 11 листопада 1997. - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/human_genome.shtml

7. Всезагальна декларація про біоетику та права людини. Ген. Конференція ЮНЕСКО жовтень 2005р. - <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180r.pdf>
8. Женевська декларація (Міжнародна клятва лікарів) 1948, 1968, 1983р.р. - <http://www.med-pravo.ru/Ethics/seventh.htm>
9. Всезагальна декларація прав людини. - <http://www.med-pravo.ru/International/WorldDeclar/WorldDeclar1.htm> ()
10. Список посилань на міжнародні акти щодо регулювання питань медичної деонтології та біоетики. - <http://www.med-pravo.ru/Common/second.htm>
11. Наказ МОЗ України № 110 від 14.02.2012 Про затвердження форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення, що використовуються у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності та підпорядкування [електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://medsoft.ucoz.ua>Інтернет-ресурси: